

FILOZOFIA

ČASOPIS ÚSTAVU FILOZOFIE A SOCIOLOGIE
SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED

ROČNÍK 34, 1979, ČÍSLO 5

MARXIZMUS-LENINIZMUS A FILOZOFICKO-METODOLOGICKÁ PROBLEMATIKA SÚČASNEJ VEDY

(Z úvodného slova na sympóziu *Marxizmus a pozitivizmus*)

VLADIMÍR CIRBES, Ústav filozofie a sociológie SAV

Dnešné sympóziu k problematike *Marxizmus a pozitivizmus* je ďalším podujatím medziodborového charakteru, cieľom ktorého je pokračovať v konštruktívnom dialógu medzi vedeckými pracovníkmi v oblasti marxisticko-leninskej filozofie a vedeckými pracovníkmi v oblasti špeciálnych vied. Predchádzajúce stretnutia tohto druhu, menovite na konferencii *Marxizmus a štrukturalizmus*, na sympóziu *Animalita a humanita* či na konferencii *Hmota a pohyb* z hľadiska filozofie a prírodných vied priniesli plodné výsledky a mali pozitívny ohlas.

Na programe dnešného sympózia je aktuálna problematika filozoficko-metodologických základov súčasnej vedy. Aj v tomto prípade vychádzame z marxisticko-leninského chápania vzťahu vedeckej filozofie a špeciálnych vied, ktoré zohľadňuje *dialekticky späté procesy*: od špeciálnych vied na základe analýzy a zovšeobecňovania ich teoretických poznatkov k rozvoju filozofického poznania; od filozofie na základe rozpracovania všeobecných princípov gnozeológie a logiky vedeckého poznania k rozvoju špeciálnych vied.

Súčasná epocha, epocha prechodu ľudstva od kapitalizmu k socializmu a komunizmu, vyznačujúca sa radikálnymi, kvalitatívnymi zmenami v spoločenskom vývoji aj vo vedeckom poznaní, *výrazne rozširuje historický kontext*, v ktorom sa rozvíja filozofická problematika vedy, techniky a výroby v ich stále užších a mnohostrannejších väzbách a v ktorom sa rieši aj zložitá problematika vzťahov človeka, spoločnosti a prírody. V týchto oblastiach sa koncentruje aj významná časť otázok,

ktoré sú predmetom ideologického boja dvoch svetových spoločenských sústav.

Vedecko-technická revolúcia, rozvoj vedy ako jednej z foriem špeciálnej spoločenskej činnosti so stále mohutnejšou inštitucionálnou a kádrovou základňou, významné zmeny v povahe, štruktúre a organizácii samotnej vedy, proces jej premeny na bezprostrednú výrobnú silu atď. — to všetko vytvára kvalitatívne novú situáciu, v ktorej sa výsledky vedeckého bádania a spôsob ich využitia čoraz viac dotýkajú *samých základov existencie človeka*, čoraz výraznejšie ovplyvňujú utváranie súčasných a tým skôr perspektívnych podmienok a foriem ľudského života na našej planéte.

Preto aj filozofická problematika vedy dnes vysoko prekračuje tradičný rámec prevažne gnozeologických a metodologických otázok a včleňuje do seba celý rad nových aspektov či momentov, vrátane takých, akými sú: vplyv vedecko-technického pokroku na rozvoj človeka a spoločnosti, problém slobody vedeckého bádania a morálnej zodpovednosti vedca, vzťah pravdivosti a hodnoty vedeckých poznatkov a pod.

Rozvoj súčasného vedeckého poznania sa vyznačuje, ako je známe, nielen ďalším prehĺbovaním diferenciacie vedy, ale súčasne aj rastúcimi *integračnými tendenciami*, tendenciami k upevňovaniu jednoty vedy, jej utváraniu ako uceleného, vnútorne konzistentného systému. Významnou stránkou (zložkou, súčasťou) tohto procesu je aj zblížovanie a vzájomné obohacovanie sa prírodných, technických a spoločenských vied. Integračné procesy, prirodzene, neznamenajú zrušenie relatívnej samostatnosti jednotlivých vedných disciplín a teda ani ich špeciálnych výskumných metód, nevylučujú, ale zahrňujú aj ich ďalší rozvoj. Proces prehĺbovania jednoty vedy sa odohráva v zásade na rovine utvárania *spoločného filozoficko-metodologického základu vedy*, umožňujúceho — okrem iného — žiadúcu a efektívnu koordináciu a kooperáciu vedeckého bádania, komplexné skúmanie prírodných i spoločenských javov i procesov.

Tým, že sa marxisticko-leninská filozofia (dialektický materializmus ako syntetický vedecký svetonázor, materialistická dialektika ako veda o najvšeobecnejších zákonoch vývoja prírody, spoločnosti a myslenia) orientuje na skúmanie spoločného základu vedeckého poznania, vychodiská a mechanizmov jeho tvorby, ďalej tým, že vo svojich kategóriách vyjadruje dialektickú podstatu a dialektickú logiku vedeckého poznania a tým, že rozpracúva aj spoločensko-historické a ľudské súvislosti (podmienky, dôsledky) rozvoja vedy, predstavuje *všeobecnú metodologickú základňu rozvoja vedy*, tvorí jej centrálny *jednotiaci* prvok.

Tento proces nie je, pravda, ani samočinný, ani bezprostredný. V jeho pozadí — jasne či skryte — sa odohráva úporný ideologický a strategicko-taktický zápas o usmernenie rozvoja vedy a jej využitie v spoločenskej praxi, v riešení pálčivých problémov súčasného a budúceho života ľudstva.

Predmetom tohto zápasu nie je len otázka postavenia a funkcie vedy v spoločnosti a jej výtahu k filozofii a ideológii vôbec. Intenzívne prenikanie vedy do všetkých oblastí života spoločnosti vyvoláva, najmä u predstaviteľov vedy na Západe, obavy, aby racionalita vedeckého myslenia nepotlačila iné závažné ľudské hodnoty. Rad sporných otázok a protikladných stanovísk vzniká však aj okolo dôsledkov inštitucionalizácie vedy, integračných tendencií vo vede, rozvoja kolektívnych foriem vedeckého bádania, okolo otázok postupujúcej matematizácie a formalizácie vedeckého poznania a pod.

Kríza buržoázneho myslenia ako prejav všeobecnej krízy kapitalizmu sa svojrázne prejavuje aj v buržoázných filozofických koncepciách vedy. Existencializmus so svojim otvoreným odporom voči vedeckému poznaniu a rovnako aj novotomistické a teilhardovské prístupy k vede zostali v podstate ohraničené na úzky okruh bádateľov, resp. intelektuálov; ani fenomenológia oblasť špeciálnych vied podstatnejšie nezasiahla. Významnejšie pozície získal však novopozitivismus, najväčnejší odporca dialektikomaterialistického chápania vedy. Aj keď novopozitivismus nepredstavuje ucelený smer, vyznačuje sa vo svojej podstate vo všetkých svojich variantoch ak nie vysloveným popieraním, tak prinajmenšom jednostranným, deformovaným chápaním miesta a úlohy filozofie v systéme vedeckého poznania, snahou „očistiť“ vedu od jej svetonázorových východísk, ideologických súvislostí. Empirizmus, ahistorizmus a idealizmus tvoria charakteristické črty novopozitivistických smerov vôbec. Ako ukázal aj priebeh XVI. svetového filozofického kongresu v Düsseldorfe, buržoázni teoretici vedy interpretujú procesy formalizácie vedeckých poznatkov, matematizácie vedy, automatizácie vedeckých experimentov, aplikácie kybernetických metód a pod. ako procesy, ktoré negujú význam (funkciu, úlohu) filozofie ako *svetonázorového a všeobecnometodologického* základu rozvoja vedy; filozofiu treba preto chápať len ako jednu zo špeciálnych konkrétnych vedných disciplín.

Ambície novopozitivismu vytvoríť všeobecnú metodológiu vedy nezávisle od systému filozofických princípov a kategórií, odrážajúcich podstatu, zákonitosti poznávacieho procesu či dokonca v protiklade k nim ukazujú sa čoraz iluzórnejšími a v skutočnosti zavádzajú vedecké poznanie do slepej uličky. V tejto súvislosti nemáme na zreteli len dôsledky novopozitivistického redukcionizmu (redukcie filozofických pojmov na pojmy prírodných vied, redukcie predmetu filozofie na logickú analýzu jazyka vedy či jazyka vôbec atď.), ale najmä dôsledky *subjektívno-idealistickej platformy* novopozitivismu, jeho chápania sveta ako púhej „logicky konštruovanej reality“ a v súlade s tým jeho chápanie vedeckého poznania ako sféry „dohodnutých výrokov“. Pod kepienkou zvelebovania tzv. pozitívnej vedy sa zo základov vedeckého poznania vylučuje uznanie objektívnej reality materiálneho sveta, kvalitatívnej mnohotvárnosti a súčasne dialektickej jednoty rôznych úrovní štruktúry materiálneho sveta; tým sa deformuje obsah, zmysel vedeckého

poznania (jeho vzťah k objektívnej realite, chápanie pravdivosti vedeckých výpovedí, kritérií a spôsobov jej overovania atď.).

Snahy „rozpúšťať“ filozofiu v jednotlivých konkrétnych vedách, obhajoba princípu pluralizmu filozofických systémov a podobne sú svojráznou formou boja buržoázných teoretikov proti marxisticko-leninskej filozofii. Nie je to však len akási akademická záležitosť; v skutočnosti je to úsilie vyčleniť vedu z kontextu súdobých sociálno-politických zápasov, zbaviť ju jej funkcie v revolučnej prestavbe sveta, jej funkcie v boji za pokrok a postaviť ju do služieb obhajoby a uplatňovania triednych záujmov imperialistickej buržoázie.

Aktuálnosť kritiky novopozitivistických koncepcií vedy nevyplýva len z toho, že vedecko-technická revolúcia je dnes jedným z významných úsekov triedneho boja medzi svetom práce a svetom kapitálu; vyplýva aj z toho, že vplyv novopozitivismu mal aj v dejinách nášho vedeckého myslenia významnú úlohu a v istom rozsahu sa s jeho modifikovanými prejavmi dodnes stretávame.

Zo všetkého, čo sme uviedli, vyplýva, že máme seriózne dôvody vyzvať celý náš vedecký front k tomu, aby objasňovanie a ďalšie pozitívne rozpracúvanie filozoficko-metodologických problémov vedy z marxisticko-leninských pozícií pokladal za významnú úlohu, tvoriacu nedeľiteľnú súčasť svojej tvorivej aktivity.